

Шаталова И. А. „Шаритка из Рунга” Валерии Врублевской как синтез женской прозы и традиций художественно-биографического письма

В статье рассмотрена специфика художественно-биографического изображения типа мыслящей женщины в украинской женской прозе начала XXI века. На материале романа Валерии Врублевской об Ольге Кобылянской проанализированы интеллектуализация, философизация женской прозы, жанровая природа произведения, приемы создания художественных образов, определена характеристическая функция приёма жизнеописания.

Ключевые слова: художественная биография, женская проза, жизнеописание, концепция личности, тип героини.

Shatalova I. A. „Sharitka from Rung” by Valeria Vrublevska as a synthesis of womanish prose and traditions of artistic-biographic writing

In the article the specificity of artistic-biographic image of intellectual woman type in Ukrainian womanish prose by beginning of XXI age is examined. On material of novel by Valeria Vrublevska about the personality of Olha Kobylyanska the intellect and philosophy of womanish prose, genre peculiarities, the characteristic function of biography reception are analysed.

Key words: artistic biography, womanish prose, biography, conception of personality, type of heroine.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Галич О. А.

УДК 821.161.2-4.09+929 Гоян

А. П. Шевердіна

**КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ
У ЗБІРЦІ БІОГРАФІЧНИХ ЕСЕ ЯРЕМИ ГОЯНА „ПРИСВЯТА”**

Біографіка має давню й поважну традицію: витоки художньої біографії криються ще в античності. В усі часи людство цікавили не тільки професійні досягнення видатних представників різних націй, але й їхнє особисте життя, характер, доля, різноманітні складнощі, які виникали на шляху відомих митців, науковців, громадських діячів. Біографія дозволяє глибоко пізнати іншу людину, зрозуміти мотиви її

вчинків, пройнятися її болями – отже, поєднатися з іншою людиною через Життя і через Слово.

„Художня біографія (від давньогр. *bios* – життя, *grapho* – пишу) – це специфічне міжродове метажанрове утворення. Однією з найважливіших її жанрових рис є творче змалювання життєвого шляху конкретно-історичної особи, реалізоване на основі справжніх документів і подій свого часу з глибоким зануренням письменника в її духовність і внутрішній світ, соціальну та психологічну природу історичних діянь” [1, с. 185].

На сьогодні існує велика кількість наукових праць, присвячених дослідженню біографістики. Вивченням біографії займалися Г. Ніколсон, Д. Стауффер, Р. Д. Алтік, М. Бахтін, С. Аверинцев, Д. Жуков, Г. Померанцева, Н. Потніцева, В. Лопатіна, Л. Ковальчук, А. Валєвський тощо. Серед українських літературознавців, які вивчали проблеми біографістики, слід назвати І. Ходорківського, Б. Мельничука, О. Галича, І. Данильченко, О. Зарицького, І. Савенко, І. Акіншину та інших. У статтях Б. Мейлаха, В. Попика, І. Старовойтенко, Д. Стуса аналізувалися методологічні проблеми біографіки. Деякі важливі зауваги зробили у своїх теоретичних працях біографи-практики – А. Моруа та І. Стоун. Проте, особливості відтворення усієї складності особистості героя в біографії наразі не повністю досліджені. Отже, метою нашої розвідки є аналіз концепції особистості, людського та професійного вимірів особистості вітчизняних митців у збірці біографічних есе Я. Гояна „Присвята”.

Досить популярним жанром біографістики є біографічне есе. Т. Бовсунівська зазначала, що сьогодні „есе стало ледве не центральним жанром, оскільки втілило універсальну форму викладу індивідуально здобутого досвіду. Разом із щоденником та епістолярними жанрами есеїстика стала воістину художнім одкровенням ХХ ст., саме вона найпослідовніше здатна здійснити антропологічну ідентифікацію особистості. Людська специфічність – ось мета есе” [2, с. 432].

Погодимось із Н. Козновою, що жанротвірними ознаками есе є невеликий обсяг, конкретність теми, вільна композиція, безсюжетність, асоціативність з’єднання епізодів, образність мислення, суб’єктивність та емоційність авторських вражень, установка на відвертість і розмовну інтонацію, відкритий фінал, що запрошує читача до подальших спільних роздумів [3, с. 75].

Збірка біографічних есе відомого літератора Я. Гояна – „Присвята” – має цілком символічну назву. Свою книгу автор присвячує „земним святим” – своїм мамі й тату, Україні – „вічній веселці в душі” письменника, людям, які живуть на рідній землі, митцям, які творили на благо Вітчизни. Крім того, життя кожного з героїв біографічних есе також стало присвятою – присвятою Україні й українцям, мистецтву й добру. Лейтмотивом збірки є думка про велич і подвиг митця, бажання показати читачу, що попри всі негаразди, невдачі й особисті трагедії,

спражня людина здатна зберегти в душі добро і примножити його у світі. „Присвята” Я. Гояна, як і кожна вартісна біографія, – глибоко гуманістична. Це твердження щонайкраще ілюструють слова самого автора: „найбільший наш скарб – це люди, світочі нації, імена яких треба освітлювати любов’ю, підносити в щирому і прекрасному слові української мови і показувати світові у чудовій красі...” [4, с. 90].

А. Моруа у праці „Про біографію як художній твір” писав: „Якщо біограф не зуміє зобразити істоту з плоті і крові, він пропав” [5, с. 130]. Я. Гояну вдається змалювати своїх героїв не статичним статуями, яким потрібно вклонятися, а людьми ординарними у своїх звичках, помилках і вадах, і винятковими у таланті, наполегливості, людяності.

Біограф акцентує на тих рисах своїх героїв, які йому найбільш дорогі і близькі. Я. Гоян пише про Олену Кульчицьку (есе „Королева графіки”): „Пройнятися чужим життям, забуваючи про своє”, – ось воно, сповідальне слово художниці, в якому знаходимо ключ до розгадки таємниці її таланту. Це – всесильний талант любові...” [4, с. 116]. Для письменника важливо, що його герой відчуває справжню спорідненість з людьми, любить їх, прагне допомогти. Змальовуючи Платона Майбороду в есе „Рушник кошового”, Я. Гоян зазначає: „...Платон Майборода, мов його пісня, володіє доброю притягальною силою – як митець, як творча особистість, як людина. Прямий і непоступливий у справах творчих, коли йдеться про долю української культури і її кровний зв’язок з долею народною, принциповий у дискусіях, він простий та щирий з людьми працьовитими й добрими, „свій” у їхніх сільських хатах і міських квартирах” [4, с. 358].

Прославляючи своїх героїв, Я. Гоян не голослівний. Він не співає дифірамби, а наводить факти, які дозволяють об’єктивно оцінити масштаб особистості того чи іншого митця. Пишучи про Анатолія Кос-Анатольського (есе „Карпатська рапсодія”), автор розповідає, як видатний композитор потурбувався про спадщину Віктора Матюка та місце його поховання [4, с. 421], як львівські композитори, очолювані А. Кос-Анатольським, домоглися повернення із заслання й реабілітації Василя Барвінського та його дружини [4, с. 427].

Дуже важливими є самохарактеристики героїв. Я. Гоян цитує нотатки, щоденникові записи, мемуари, інтерв’ю свих героїв. Так, публіцист наводить наступні слова Олеся Гончара (есе „Собор української душі”), які дозволяють зрозуміти душевні страждання завжди врівноваженої, інтелігентної, про чуже око несхитної людини: „Всі роки, скільки пам’ятаю, я провів у надзвичайно тяжкій боротьбі, мов казковий титан з нелюдською силою, захищаючи твердиню, ім’я якій – я, чистота моєї душі... Я захищався. Я боровся. Душа моя виблискувала, як золото на сонці. Вона була юна, чиста, прекрасна. Але скільки можна витримувати ці торттури? Адже ж є край і моїм силам, адже ж маю право і я колись відпочити...” [4, с. 313].

Щирі слова Миколи Колесси (есе „Перлина нації”) про самого себе дозволяють побачити в ньому людину скромну, терплячу, самостійну в житті і творчості: „Я, знаєте, не прагну слави і дуже остерігаюся того, аби не зазнатися від похвали, бо зазнайство – великий ворог для людини, а надто для людини творчої. Життя дає нам багато повчальних уроків, і давня та вічна істина – увесь вік вчитися...” [4, с. 205].

Зізнання Марії Приймаченко (есе „Щоб люди жили, як квіти цвіли...”) розкриває її як людину багату духовну, людяну, просту в спілкуванні: „Я, знаєте, не завижую ні на багатство, ні на гроші, я не завижую ні на що. Я роблю для народу, щоб люди жили, як квіти цвіли, – і це все моє слово від початку і до кінця... Чесних людей люблю, щоб вони робили народові і самим собі – і все...” [4, с. 321].

Узагалі, духовна чистота й безхитрісність дуже високо ціняться автором. Я. Гояну імponує, що більшість його героїв – нащадки звичайних хліборобів, чесних трудівників, які звикли досягати усього, що мають, лише завдяки наполегливості й сумлінній праці. Анатолій Мокренко (есе „Високе небо Чайок”) каже: „Я – син землі, син села і горджуся цим” [4, с. 504]. Для видатного співака, як і для есеїста, дуже важливо відчувати себе часткою громади, працювати задля блага співвітчизників: „Він мовби хлібороб на одному з односельцями полі, живе їхніми тривогами і радощами, знає смак роси і дощу на устах, страхиття голодомору і пахощі пшеничного колоска. Концерти для краян, допомога аматорам сільської сцени, відкриття музичної школи для діток-тернівчан – у всьому цьому частина душі і праці митця...” [4, с. 504].

Не менш важливими є і спогади рідних, друзів, колег та учнів біографічних героїв. Вони дозволяють побачити видатних митців збоку, почути об’єктивну, неупереджену думку. Наприклад, український графік Олександр Данченко залишив такий спогад про свого вчителя Василя Касіяна (есе „Диво Касіяна”): „Він завжди був серед людей... Увесь у роботі, увесь у справах, і в той же час уважний і доступний для всіх. Він жив поривом до праці і бажанням віддавати себе людям” [4, с. 581 – 582].

Я. Гоян вмiє дiбрати важливі деталі, які допомагають глибше розкрити образ героя, схарактеризувати людину із несподіваного боку. Так, автор зазначає, що знаний художник В. Касіян щоразу, подаючи твори на виставку, боявся, що виставком їх відхилить. Прожиті роки й пережиті нещастя не знищили цікавості й дитячо-сонячного погляду художника на світ. В. Касіян зізнається: „Навіть тепер, посивівши, я, коли їду зимою трамваєм чи тролейбусом, то на замерзлих вікнах, крадькома від пасажирів, рисує пальцем обличчя різних людей, а перебуваючи в лікарні Феофанії чи санаторії у Кончі-Заспі, я чорною крейдою рисував на асфальті та на кам’яному мурі монументальні постаті дівчат і парубків мого рідного села. На різних засіданнях я

портретував або рисував пером і роздавав малюнки сусідам, які особливо раділи таким подарунком” [4, с. 558].

Не менш вражаючими й цікавими бувають подробиці особистого життя митців. Так, композитор Станіслав Людкевич вперше в житті одружився на своїй колишній учениці Зиновії Штундер, коли йому було 94 роки. Приводом для цієї щасливої події стали неприємні обставини: З. Штундер, написавши книгу про С. Людкевича, зазнала політичних переслідувань, і старий маестро „захистив жінку від зграї хортів, гончих і псарів, взявши її за дружину” [3, с. 100]. Загалом, про неординарний характер і зануреність у себе С. Людкевича ходило багато анекдотів. Я. Гоян звертає увагу лише на одну незвичайну подробицю: любов Станіслава Пилиповича до годинників, які він носив із собою по кілька в кишенях.

Часто незначні деталі мають дуже важливе значення для розуміння характеру особистості та справляють сильне враження на читача. Лише один штрих – поховання відомої актриси Наталі Ужвій у простій селянській одежі – дозволяє Я. Гояну розкрити трагедію її життя. Автор показує нам, що у такий спосіб Наталя Михайлівна висловила протест проти системи, яка завдала стільки горя її родині: двох братів актриси та її чоловіка Михайля Семенка було репресовано, ще один брат загинув на фронті, без належного догляду під час евакуації після війни помер єдиний син Н. Ужвій. „Пречистість селянського одягу ішла з артисткою у вічність і не приймала влаштованих пишнот похоронної процесії” [4, с. 269], бо нагороди, багатство, слава самі по собі не приносять щастя і не замінюють вбиту любов і знівечену душу.

Дуже важливою, на думку Я. Гояна, є для людини і професійна реалізація: інколи фізично квола людина із невлаштованим особистим життям не може дати світу нічого, окрім своєї праці, і у плодах наполегливої діяльності особистості втілюється її любов. За деяких обставин (наприклад, ідеологічних переслідувань і матеріальних нестатків) чесне й віддане служіння мистецтву стає справжнім вчинком. „Слово і музика, музика і слово – два крила подвигу Станіслава Людкевича, здійсненого для України” [4, с. 95], – зазначає Я. Гоян. Читачів, як і автора книги, не може не захоплювати працелюбство українських митців, які до глибокої старості, до останніх днів життя завзято працювали. Так, про Олену Кульчицьку Я. Гоян пише: „Художниця постійно в праці, творчості й пошуку, бо така традиція її родини і кредо її життя” [4, с. 155].

Я. Гоян здатний охарактеризувати професійні здобутки своїх героїв і в дуже поетичній, образній формі, і з глибоким знанням усіх складнощів професії, як учений-мистецтвознавець. „Олена Кульчицька взагалі в мистецтві є панною кольору і володіє ним так, ніби пензель її вмочено у веселку...” [4, с. 146], – зазначає автор, а потім у зовсім іншому тоні додає: „Тепер площинне трактування форми як образний прийом перейшло в цілісну графічну систему. Велика увага до простору

пейзажу, він формується завдяки засобам декору, коли зіставляються дві великі кольорові площини. Але й цей прийом не єдиний і не завжди повторюється в такого багатопланового художника, як Кульчицька. Вона багато експериментує, використовує різні графічні техніки і, поєднуючи їх, збагачує чорно-білі естампи аквареллю, наносячи її то пензлем, то звичайним легким, як піанісимо, смичком, набризком...” [4, с. 155].

Для більшості українських митців їхня творчість – не стільки спосіб самореалізації, скільки спосіб життя. Наталя Ужвій зізнавалася: „Люба мені моя професія, люба праця над кожним образом, бо в кожному з них мої думки, серце, а якщо хочете – життя. Це – як дитина для матері: хоч якою б вона була, а однаково улюблена, бо твоя” [4, с. 234].

Зображені в есе особистості свідомі свого високого призначення. Олесь Гончар абсолютно справедливо зазначав: „Література для української нації ніколи не була грою, а творінням роботящого ума і роботящих рук...” [4, с. 292]. В одному інтерв'ю письменник сказав: „Наша література – і класична, й сучасна – завжди жила Україною, творила в ім'я України. З любові до України, зі співчуття до її мученицької, страдницької долі народжувалось усе краще, що дало народові наше красне письменство...” [4, с. 292].

Для всіх митців, змальованих Я. Гояном, характерне творче горіння, ненастанна праця до забуття. „Ми працювали без відпочинку, без сну, без вихідних. Працювали так, ніби кожен новий твір останній...” [4, с. 386], – згадував Михайло Деревус (есе „Дума степів”). Усю складність творчого пошуку й важкість мистецької праці схарактеризував Богдан Ступка (есе „Зоряний сонет”): „...щоб схвилювати зал, треба помучитись, не ховатися від страждань... в благодушному спокої гине талант. Все життя творити складно, щоб потім дивувати людей, щоб вони хотіли тебе бачити, шукали зустрічі з тобою. Лінощі душі нічого не створили на світі... А з'являється нова річ – ізнову нічого ти не вмієш, і все треба починати заново, і завжди ти учень” [4, с. 474]. Проте, відмовитися від цих страждань жоден із митців не погодиться, бо як сказав Б. Ступка, „талант дорожчий за найбільше багатство, за красу, за щастя...” [4, с. 460].

Отже, в біографічних есе Я. Гояну вдається правдиво зобразити живі, матеріальні постаті визначних українських митців. У невеликих прозових творах, позначений вільною композицією, авторською суб'єктивністю, філософічністю, художньою образністю, афористичністю, парадоксальністю мислення, динамічністю викладу й полемічністю матеріалу, автор розкриває усю складність і суперечливість людської особистості завдяки дослідженню як людського (родинний вплив, особливості навчання, обставини життя, світогляд, вчинки), так і професійного (вчителі, учні, своєрідні риси творчості, винагороди) вимірів. Я. Гоян використовує в есе як власне авторську пряму мову, так і численні документи: щоденники, свідчення сучасників, виступи на

радіо й телебаченні. Дуже важливу характерологічну роль у біографічних есе грають художні деталі.

Подальше дослідження концепції особистості в біографічній літературі є перспективним і стане частиною кандидатської дисертації автора.

Список використаної літератури

1. Галич О. Вступ до літературознавства : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / О. А. Галич. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с. **2. Бовсунівська Т.** Основи теорії літературних жанрів : [монографія] / Т. Бовсунівська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2008. – 519 с. **3. Кознова Н.** Жанр эссе в мемуарах писателей / Н. Кознова // Вестник Челябинского государственного университета. Серия Филология. Искусствоведение. Вып. 51. – 2011. – № 8. – С. 74 – 79. **4. Гоян Я.** Присвята : есе / Я. Гоян. – К. : Веселка, 2001. – 646 с. **5. Моруа А.** О биографии как художественном произведении / А. Моруа // Писатели Франции о литературе. – М. : Прогресс, 1978. – С. 121 – 134.

Шевердіна А. П. Концепція особистості українських митців у збірці біографічних есе Яреми Гояна „Присвята”

Статтю присвячено аналізу концепції особистості, людського і професійного вимірів особистості українських митців у збірці біографічних есе Я. Гояна „Присвята”. Досліджено відтворення життєвих обставин, мотивів вчинків біографічних героїв, їхніх рис характеру, невдач і творчих досягнень. Визначено характеротворчу функцію художніх деталей, їхнє значення для створення повноцінного й багатогранного художнього образу.

Ключові слова: особистість, біографія, жанр, есе, деталь художня.

Шевердина А. П. Концепция личности украинских художников в сборнике биографических эссе Яремы Гояна „Посвящение”

Статья посвящена анализу концепции личности, человеческого и профессионального измерений личности украинских художников в сборнике биографических эссе Я. Гояна „Посвящение”. Исследуется воссоздание жизненных обстоятельств, мотивов поступков биографических героев, черт их характера, неудач и творческих достижений. Определяется характерообразующая функция художественных деталей, их значение для создания полноценного и многогранного художественного образа.

Ключевые слова: личность, биография, жанр, эссе, деталь художественная.

Sheverdina A. P. The conception of the person in the collection of biographical essays „The Dedication” by Yarema Goian

This article analyzes the conception of the person, human and professional dimensions of personality of Ukrainian artists in the collection of biographical essays „The Dedication” by Yarema Goian. There is the study of the reconstruction of life circumstances and motives of actions biographical heroes, their characters, failures and creative achievements. There is defined that artistic details have the function of the creation of characters and they have important value to create a complete and multifaceted artistic image.

Key words: personality, biography, genre, essay, artistic detail.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Галич О. А.

УДК 821.161.2 - 1.02 + 929

Г. О. Яковенко

**ФЕНОМЕН ПАТРИЦІ КИЛИНИ
В КОЛІ ПОЕТІВ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ**

Дискусії навколо творчості митців української діаспори й еміграції не втрачають актуальності й у сучасному літературознавстві. Література Нью-Йоркської групи є особливим мистецьким фактом як в еволюції літературно-критичної думки, так і в царині мистецьких пошуків. А. Понасенко слушно наголошує щодо актуальності вивчення літератури українського зарубіжжя: „Актуальність дослідження творчості поетів Нью-Йоркської групи визначається насамперед тим, що участь західних митців та літературознавців у науково-культурному житті України в останні роки стає дедалі помітнішою, істотно впливаючи на формування теоретико-мистецької свідомості. Нью-Йоркська група здійснила відчутний вплив на материкову українську поезію останніх трьох десятиліть” [1, с. 146 – 147]. Укладачі „Літературознавчого словника-довідника” за редакцією Р. Гром’яка відносять до цього культурно-мистецького угруповання таких митців, як: Б. Бойчук, Ж. Васильківська, Б. Рубчак, Е. Андієвська, Ю. Тарнавський, В. Вовк. „До групи тяжіли також малярі Л. Гуцалюк, С. Геруляк, Ю. Соловій. Датою її народження засновники вважають 21 грудня 1958, коли під час дружньої бесіди в кав’ярні виникла назва групи й були намічені плани періодичного видання „Нові поезії” та видавництва.